

ПРЕПИСКА ФЕЛИКСА КАНИЦА СА КОНСТАНТИНОМ ЈИРЕЧЕКОМ (Из „Фонда Константина Јиречека“)

Сажетак: У архивској заоставштини проф. др Константина Јиречека, која се чува као засебан архивски фонд у Архиву Бугарске академије наука и уметности у Софији под називом „Фонд Константин Иречек“ № 3к смештена је, под архивском јединицом бр. 660, невелика кореспонденција Феликса Каница са Константином Јиречеком. Преписка има укупно 18 страна. Састоји се из 6 писама и две карте (телеграма) Ф. Каница упућених К. Јиречеку у временском распону од 1874. до 1882. године, као и од два Јиречекова концепта – одговора на Каницова писма.

Кључне речи: Феликс Каниц, Константин Јиречек, преписка, историја, етнографија, географија

У архивској заоставштини проф. др Константина Јиречека, која се чува као засебан архивски фонд у Архиву Бугарске академије наука и уметности у Софији под називом „Фонд Константин Иречек“ № 3к смештена је, под архивском јединицом 660, невелика кореспонденција Феликса Каница са Константином Јиречеком. Преписка има укупно 18 страна. Састоји се из 6 писама и две карте (телеграма) Ф. Каница упућених К. Јиречеку у временском распону од 1874. до 1882. године, као и од два Јиречекова концепта – одговора на Каницова писма. Преписка је вођена на немачком језику. Текст Каницових писама писан је старим правописом, готицом, тако да је било веома тешко одгонетнути га.

Прво Каницово писмо датовано је 26. 04. 1874. године у Бечу:

Високопоштовани господине,

Не могу да напустим Беч, а да Вам претходно не изразим захвалност барем са неколико речи због напора који сте уложили. Намеран сам да Вам приликом нашег следећег сусрета искажем неке своје недоумице у вези са изложеним подацима, због чега не могу да Вас упознам детаљно са радовима руског академика Захарија, која се баве управо овим питањима.¹ Назначена имена (рејо-

¹ О бугарским црквама вид. Felix Kanitz, *Tirnovos albulgarische Baudenkmale*, Sitzungsber. Akad. Wien. Phil.–hist. C1. LXXXII, 1876, 271–288.

на) локалитета... Рахово у длаку се слажу са ортографијом на мојој карти,² што ме наводи да останем чврсто привржен својим досадашњим принципима и на предстојећем путовању.³ Са изразима особитог уважавања,

Ваш Каниц

У другом писму, датованом 17. 10. 1877. године, Каниц изриче високо мишљење о Јиречековој научној делатности која је везана за проучавање историје и географије балканских земаља. Истовремено, из овог писма дознајемо у каквим су се приликама налазили Бугари у Бечу непосредно пред ослобођење своје земље. Каниц овде исказује своје безрезервно пријатељство према Бугарској и њеном напаћеном народу, повезано са спремношћу да помогне, колико год је то у његовој моћи, Бугарима који се налазе на школовању у Бечу:

Високопоштовани господине,

Опростите, молим Вас, на мом задоцнелом одговору на Ваше писмо будући да сам претходно морао да се распитам за Вашег штићеника, Бугарина Границког. На жалост, информације његових сународника које су до мене допрле нису много повољне. По свој прилици овај млади човек, захваљујући обилатој подршци својих имућних родитеља, води начин живота који једва допушта наду да ће се одговорно латити књиге и студиозног учења. Нисам могао за њега да учиним ништа више до да му издвојим невелику помоћ од својих скромних средстава, те да га препоручим бризи његових сународника, који ће га гостољубиво издржавати до приспећа новчане пошиљке родитеља. На жалост, планирано ослобођење Бугарске донело је само беду народу и скоро свакодневно овамо пристижу емигранти који хитно моле за савет, помоћ или интервенцију за ослобођење њихове домовине. Као пријатељ ове сиромашне земље трудим се да помажем у складу са својим могућностима, у појединим случајевима не без успеха. Надајмо се да ће блиска будућност донети најзад измученој Бугарској жељено избављење...

С радошћу сам примио вест да ћете на Универзитету у Прагу држати предавања о историји и географији Балкана и црноморских земаља.⁴ Доиста, нико није способнији од Вас да расветљава тамне стране ових, за Европу данас још занимљивијих земаља. Ово ћу рећи не само овде, већ сам сличан став изнео много

² Географска карта Бугарске у размеру 1: 420.000 објављена је први пут 1877. године. Вид. F. Kanitz. *Donau-Bulgarien und der Balkan*. Historisch-geographisch-ethnographische Reisestudien aus den Jahren 1860–1879. Zweite neu bearbeitete Auflage (I. Band Leipzig 1875; II. Band Leipzig 1877; III. Band Leipzig 1879).

³ Вид. Феликс Каниц, *Пътуване из средна България през лятото на 1874 г.*, Mitth. d. k. u. k. geogr. Gesellsch. Wien XVII (1874), 71–73.

⁴ У зимском семестру 1878. Године Јиречек чита лекције на тему *Der histor. Entwicklung der geographischen und ethnogr. Verhältnisse auf der Balkanhalbinsel*, а у летњем *Dejin Balkanského poloostrova v XVIII stoletie*. – Vid. Katalog über die Hörer an der Prager k.k. Universität des Privatdocenty Dr. Const. Jireček. – Фонд К. Јиречека, Каталози предавања на Универзитету у Прагу, № 3К, № 1156, оп. 1.

раније као своје најдубље убеђење, у мом чланку /рецензији/ Вашег одличног историјског дела у *Ill. Zeitg.*⁵ Ваша нова књига *Heerstrasse von B. nach C. etc.*⁶ још је дан је доказ у прилог томе. Тим поводом примите најсрдачније честитке за Ваша лепа постигнућа и успехе, а такође и као одговор на поздраве Вашег оца,

Остајем Ваш најоданији Каниц.

У писму од 27. 11. 1877. године Каниц позива Јиречека да учествује на етнографској изложби у Паризу⁷ и да својим књигама, етнографском картом Словена из Северне и Јужне Европе, скицама њихове ношње и др. допринесе високом нивоу ове изложбе. Други део писма је кореспонденција у вези са Каницовом научном делатношћу:

Уважени господине,

Уз званичан позив иде и моја лична молба, којом Вас усрдно позивам да учествујете у нашој изложби! Било би више него корисно, на пример, ако бисте из Вашег материјала доставили једну етнографску карту Словена из Северне и Јужне Европе пре и после њихове сеобе, као и пре него што су их потиснули други народи у већим размерама. Париз је сигурно најподесније место на коме би могли да се систематски представе највиши резултати словенских истраживања. Из Кракова сам управо добио најбоља уверавања у том правцу. Можда бисте били тако добри да помогнете у том смислу посредством Вашег огромног утицаја у Прагу, Чешкој и Моравској. Мислим да Вам је јасно да изложба не треба да буде само антрополошке већ и етнографске природе.⁸ Такође не треба да сметнете с ума ни чињеницу да су Ваше књиге, карте и скице ношње итд. на високој цени, а Париз је најбоље место које ће допринети њиховој најширој распрострањености.

Сада ми дозволите да Вам мало досађујем с две личне молбе:

1. Да ли бисте били љубазни да ми пошаљете предавање о каменом натпису који се налази у Драгославиљу у близини Рушчара у Румунији, по могућности што пре, као и да ми појасните у које столеће бисте га сврстали.
2. Још бих Вас молио, ако бисте могли да ми пронађете археолошке радове М. Бларамберга /периодику и сл. из 1829. године/, публиковане у Бугарској!⁹

⁵ Часопис „Leipziger Illustrierte Zeitung“, у коме је Каниц стални сарадник.

⁶ Constantin Jireček, *Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel und die Balkanpässe*. Eine historisch-geographische Studie. Prag 1877.

⁷ Вид. F. Kanitz, *Die Ethnographie auf der Pariser „Exposition des sciences anthropologiques“*, Beilage, Mittheil. Anthropol. Gesellsch. Wien, IX/1879.

⁸ „На 14 јануариј 1878 г. унгарскиј крал Франц Јосиф I назначил Каница, член на Унгарското географско дружество, поради големите му заслуги към географията – за унгарски кралски съветник. В същата година той участвува в Парижката изложба като председател на Австријскиј етнографски оддел. Тук е била предмет на особено внимание неговата българска етнографска карта“. – Геза Фехер, *Феликс Ф. Каниц, живот, пътувания и научно дело*, под редакцијата на Ст. Романски, София 1936, 90–91.

⁹ Археолошке прилоге М. Бларамберга, који би били публиковани 1829. године у Бугарској (?!) нисмо успели да пронајемо. Током исте 1877. године публикована је у Бечу књига Н.

Да ли бисте могли да ми набавите /ово дело/ у неколико /примерака/ у случају да овде не могу да га пронађем!? Унапред захвалан због напора којима Вас излажем,

Вама пријатељски одан
Каниц

(Ако бисте били љубазни да представите Вашем високопоштованом оцу садржај ових редова са мојих најсрдачнијим поздравима...)

И Каницова дописница из Париза од 25. 10. 1878. везана је за одржавање париске изложбе:

Поштовани господине,

Дозволите ми да Вам најтоплије препоручим господина доктора Коперницког из Кракова који се на изврстан начин представио на нашој париској изложби. Са жељом да учиним нешто за Вас с издањем завршног тома за месец /.../ срдечно Вас поздрављам,

Каниц

Други део кореспонденције Каниц – Жиречек није толико занимљив. Тиче се Каницове молбе Жиречеку да, својим великим утицајем, издејствује од бугарске владе новчана средства неопходна за продужетак школовања неколико младих Бугара у Бечу.¹⁰ Каниц се усрдно заузима за ове младе људе,¹¹ ватрено предочавајући користи које млада бугарска држава може имати од својих школованих питомаца:

Поштовани господине др Жиречек!

Желео сам да се најпре акомодирате у бугарској средини и упутите у бугарске односе пре него што Вам скренем пажњу на једно питање које се тиче Вашег министарства образовања. Ради се о десетак младих Бугара који се, захваљујући овдашњем Оријенталном музеју, припремају за будући учитељски позив, под мојим руководством.

Планирао сам да ови млади људи, који уче предано и марљиво, буду носиоци оснивања два института у Софији и Пловдиву /Филипопел/ за образовање учитеља по нашем аустријском образовном систему. Од ових десеторо Словена пет ће завршити курс на Бечком доњоаустријском учитељском институту то-

---

Бларамберга (*La Roumanie et la querre actuelle ou Gouvernants et gouvernes*, Vienne, Ed. de l' auter, 1877), која је највероватније навела Каница на ово питање.

¹⁰ Током 1874. године Каниц се био својски заузео да се у Беч пошаљу и тамо ишколују млади бугарски учитељи. Каниц је био члан управног савета Оријенталног музеја (Orientalisches Museum), који је исте године одлучио да о свом трошку школује неколико бугарских младића који би тако добили неопходно педагошко образовање. Каниц се старао о овим младим људима. Вид. Г. Фехер, Нав. дело, 85.

¹¹ Занимљиво је да се међу овим младићима налазио и оснивач бугарске фолклористике, Иван Д. Шишманов.

ком 1881. године, три кандидата 1882, а два ове године. Курс има четири нивоа. Што се тиче двојице двадесетпетогодишњака, Силкова и Стојнова, било би пожељно да они остану још једну годину као полазници Педагогикума и курса за педагогију на Универзитету. Материјална средства за ово на жалост нисам успео да обезбедим, и зато се обраћам Вама, познавајући Ваш утицај у бугарском кнежевском министарству просвете, да издејствујете, ако је могуће, да министарство одобри неопходне стипендије и тако омогући овим младим људима да остану још једну годину. На мој савет Силков и Стојнов су упутили молбу председнику владе, господину Цанкову, и пошто претпостављам да ће одлука бити препуштена Вашем министарству, бићу слободан да Вас молим да интервенишете код тог, мени лично непознатог министра.

Двојица формираних стручњака, заједно са петоро осталих, када напусте Педагошки институт следеће године, могли би да представљају окосницу сличне установе у Софији, чиме би у одређеној мери задовољили осетљиву потребу за марљивим и општеобразованим учитељима у народним училиштима. Бићу веома срећан, многопоштовани господине, ако у општем друштвеном интересу моја молба, која је од непроцењивог значаја за судбину ових младих људи, буде услышена. Молим Вас да се лично ангажујете на благовременој и брзој одлуци. У супротном бих морао, на своје највеће незадовољство, да испратим ове младе људе у њихову домовину. Исплаћивање стипендија у износу од 750..., о чему бих волео да лично поведем рачуна, с чиме је повезан и боравак ове младе господе у одговарајућим обитељима, требало би да започне од 1. августа. Писма ће ме затећи до 15. августа на одговарајућој адреси...

Са изразима најдубљег поштовања,
Ваш Каниц

(Млада господа би могла да преведу и неке уџбенике на бугарски језик током следеће године.)

После Лиречековог позитивног одговора у писму датованом 4. августа 1880. године у Софији, Каниц му шаље писмо у коме се најсрдачније захваљује на показаном разумевању:

Беч, 31.08. 1880.

Поштовани господине Лиречек!

Примите моју најискренију захвалност за Вашу благовремену помоћ и подршку по питању двојице младих Бугара, а такође молим и да пренесете моје признање министру Ђузелеву због његове позитивне одлуке. Истовремено сам овде успео да обезбедим за двојицу учитељских кандидата продужетак стипендије на једну годину, што чини излишним коришћење кнежевске касе за Стојнова и Тишева.

Нема потребе да Вас уверавам у бескрајну радост, коју ми је причинила вест о Вашој предстојећој посети. С особитим поштовањем,

Ваш одани Каниц

У писму од 06. јуна 1882. године Каниц извештава Јиречека о резултатима рада и боравка својих штићеника у Бечу:

Поштовани господине министре Јиречеку!

Будући да се приближава тренутак када треба да буду попуњена учитељска места у бугарским државним институцијама, слободан сам да Вам саопштим радосне новости да ће неколицина од учитељских кандидата који се овде обучавају под мојим покровитељством и старањем завршити школовање 15. јула и вратити се у домовину. Међу овим прилежним младим људима слободан сам да Вам најтоплије препоручим господу Ангелова, Дамјанова и Петкова за рад у државним институтима. Ангелов се показао умешан у апстрактним предметима и са великом прецизношћу уме да анализира геометријске изразе. Његове колеге пак могу да се похвале резултатима у проучавању историјских и природних научних дисциплина. Сем тога, сва тројица су показала примерно понашање и тежњу да унапређују и богате своје образовање помоћу корисних и едукативних приручника. Љубав коју сам им усадио према учитељској професији даје ми наду да ће остати верни својим идеалима и стремљењима. Ова, нимало претерана карактеристика мојих васпитаника поткрепљује моје уверење да ћете им Ви, господине министре, одредити адекватна места, каква су и моји претходни штићеници Силков и Стојнов добили у Источној Румелији. Желео бих да приметим да су Петков и Дамјанов из Видина, а Ангелов и Јончов из Лома, и због тога би можда било умесно да им се доделе места у учитељском семинару у овом последњем месту, а ако се овај пројекат из било којих разлога не реализује, наглашавам да су они прикладни за било које друго слично наименовање.

Молим Вас, уважени господине министре, за хитно обавештење у вези са Вашом одлуком о овом /горућем/ питању. У том смислу, остајем са изразима најдубљег поштовања,

Ваш одани Каниц

Јиречековим концептом одговора од 13/25. јуна 1882. године преписка Каниц – Јиречек из архива К. Јиречека у Софији се завршава.

Као што смо видели, Каниц током ове невелике кореспонденције на више места исказује своје поштовање према научној делатности К. Јиречека. Интересантно је да Јиречек Каницу, барем када је реч о његовим истраживањима српске историје, не узвраћа истом мером. У *Архиву Константина Јиречека*, под архивском јединицом бр. 329 налази се преписка Илариона Руварца, оснивача српске критичке историјске школе, и Константина Јиречека. Један део те преписке тиче се и Феликса Каница. У писму датованом у Гргетегу 17. фебруара 1904. године Иларион Руварац, у *post scriptumu*, пита Јиречека за мишљење о Каницовом делу *Das Königreich Serbien und das Serbenvolk*¹²:

¹² Felix Kanitz, *Das Königreich Serbien und das Serbenvolk von der Römerzeit bis zur Gegenwart*. V. Monographien der Balkanstaaten. Bd. I, 1904.

„Молим вас лепо да ми кажете: да ли Ви цените дело покојнога сада Каница? Књижара Геролдова послала ми је оглас и позив Мајерове накладне књижаре у Лајпцигу, *Das Lebenswerk des Balkansforscher Kanitz*, где у звезде диже *Das Königreich Serbien und das Serbenvolk*.

Имао сам прво издање тога дела и није ме ни најмање задовољило. А сећам се шта је за њ казао покојни Геслер, а и Валтровић и Матковић. Доста је скупа те стога питам да ли је вредно узети.

И. Руварац

Сачуван је концепт одговора К. Јиречека на овај упит, датован у Бечу 13/26. марта 1904. године, који гласи:

Opus posthumum Феликса Каница који се бави Србијом (I део) интересантан је само због богатства слика, нацртаних 1860–1870. Текст не ваља.

К. Јиречек.

Наравно, овакво мишљење Константина Јиречека важи само за помену-ту књигу и не може се проширити на целокупну Каницову научну делатност.

Bosko Suvajdžić

FELIX KANITZ AND KONSTANTIN JIREČEK'S CORRESPONDENCE

In the archival legacy of professor Konstantin Jireček, which is kept as a separate archival fund in the Archive of The Bulgarian Academy of Sciences in Sofia, there are original documents from the correspondence between Felix Kanitz and Konstantin Jireček. The correspondence is very interesting for the research of South Slavic cultural relationships.